

E-ISSN: 2706-8927
P-ISSN: 2706-8919
www.allstudyjournal.com
IJAAS 2020; 2(4): 394-402
Received: 05-08-2020
Accepted: 08-09-2020

محبت الله ميدانی
عضودپيارتمنت ثقافت اسلامی
پوهنځی ساختمانی
پوهنتون پولی تخنیک کابل

بررسی مراقبت از منابع آب در اسلام

محبت الله ميدانی

Abstract

The water crisis has become very serious today. One-third of the world's population does not have access to safe water. Only three percent of the planet's waters are healthy and suitable for human consumption. Must use materials to reduce toxic chemicals and we use these materials with caution because their release into the environment leads to their penetration into the soil and groundwater which cause pollution. Besides, we should be more careful in consuming water and in our daily work, such as consumption in families and bathing, to consume less water. In irrigation of agriculture, methods we should be used that prevent the wastewater.

Keywords: Islam, quran, hadith, management, water resource, protection

چکیده

بحران آب امروزه بسیار جدی شده است. یک سوم جمعیت جهان به آب سالم دسترسی ندارند. و تنها سه درصد از آبهای کره زمین سالم و مناسب برای مصرف انسانها است. باید استفاده از مواد شیمیایی سمی را کمتر کنیم و از این مواد با احتیاط استفاده کنیم زیرا رها شدن آنها در محیط منجر به نفوذ آنها در خاک و آلودگی آبهای زیرزمینی می شود. علاوه بر این در مصرف آب نیز باید دقت بیشتری داشته باشیم و در کارهای روزانه خود مانند: مصرف درخانوادهها و استحمام مراقب باشیم که آب را کمتر مصرف کنیم. و در آبیاری زراعت نیز از روشهای استفاده شود که از ضیاع آب جلوگیری شود.

کلمات کلیدی: اسلام، قرآن، حدیث، مدیریت، حفاظت، منابع آب.

مقدمه

یکی از موضوعات مهم جهان معاصر مسئله آب است، تا جایی که در هر کشور سازمانهایی درباره اهمیت و حفاظت آب و جلوگیری از آلودگی آن به وجود آمده است. متأسفانه پس از انقلاب صنعتی و توسعه بی حد صنعت باعث آلودگی سفره های آبی در زیر زمین شده و محیط زیست را در معرض خطر جدی واقع کرده است، که این امر مایه نگرانی جهانیان شده است. آلودگی آب و هوا بیش از پیش «محیط زیست» را تهدید نموده و آسیبهای جبران ناپذیری به آن وارد ساخته است.

امروزه عوامل آلوده کننده آب چنان رو به گسترش است که از سوی دانشمندان زنگ خطر و تهدید جدی به زندگی انسانها در همه جای جهان به صدا درآمده است. اکنون این پرسش مطرح است که اسلام به عنوان یک دین کامل و پاسخگو به نیازهای بشر، چه نقشی در حمایت از حفاظت آب دارد؟ آیا مسائل مربوط به حفاظت آب در اسلام مورد توجه قرار گرفته است یا نه؟ این تحقیق سعی دارد پاسخ مناسبی برای این پرسش ارائه دهد.

هدف تحقیق

هدف از این تحقیق بررسی اهمیت و ارزش حفاظت از منابع آب از نظر اسلام است. توجه اسلام به اهمیت نظافت پاکی و درک اهمیت آب، و آموزش مبارزه با عوامل آلوده کننده آن میباشد.

روش تحقیق

درین تحقیق، مروری اسنادی با استفاده از روش کتابخانه‌ای و با بهره گیری از قرآن، احادیث، متون دینی و بررسی مقالات خواهد بود.

Corresponding Author:

پوهندوی محبت الله ميدانی
عضودپيارتمنت ثقافت اسلامی
پوهنځی ساختمانی
پوهنتون پولی تخنیک کابل

تعریف آب

آب در لغت به معنای رواج و رونق، عزت و آبرو، لطافت و قدر، قیمت و فیض، عطا و رحمت به کار رفته است. [۷].
در تعریف اصطلاحی آن گفته اند: «مایعی شفاف و بی بو است که حیوان از آن می آشامد و نبات به وسیله آن تازگی و تری می گیرد». [۹].

آب پاکیزه و زلالی که از آسمان بر زمین جاری تا مایه ی حیات انسان ها و دیگر موجودات زنده شود؛ اگر در اثر آلوده گی هایی که توسط بشر به وجود می آید تبدیل به یک مایع خطرناک و زیان آور میشود که دیگر قابل مصرف نبوده و حیات آفرینش را به خطر می اندازد.

اهمیت آب در قرآن

آب در متون اسلامی جایگاه رفیعی دارد و درباره این اکسیر زندگی، سخن بسیار و آثار و احکام و آداب بی شمار آمده است که شرح آن، خود، کتابی بزرگ می طلبد.
آب در قرآن کریم، با واژه «ماء» 63 بار به کار رفته و توجه ویژه ای به آن شده است.

از بزرگترین اموری که اسلام به آن توجه خاصی نموده و در مورد آن توجهات عمیق و دقیقی را بیان کرده «آب» است.

قرآن کریم در آیات زیادی، ریشه زندگی را - هم در منشأ و پیدایش و هم در صحنه هستی و تداوم حیات - از آب می داند و آغاز آفرینش انسان را نیز از آب دانسته است:

۱- خداوند میفرماید: { وَ هُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا... } . [۱].
« و اوست که از آب، بشری آفرید» .

۲- در آیه ای دیگر، به صورت کلی تر، مبدأ آفرینش هر موجود زنده ای را آب می داند:

{ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ } . [۱].

« و هرچیز زنده ای را از آب پدید آوردیم آیا ایمان نمی آورند» .

۳- در آیه دیگر: { وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن مَّاءٍ... } . [۱].
«خداوند هر جنبنده ای را از آب آفریده است...» .

۴- در آیه دیگر: { ... وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّن نَّبَاتٍ شَتَّى } . [۱].
«و از آسمان آبی فرود آورد پس به وسیله آن رستنیهای گوناگون جفت جفت بیرون آوردیم» .

قوام و بقای موجودات در گرو آب است؛ زیرا این اکسیر حیات، مهم ترین عنصر تشکیل دهنده پیکر هر موجود زنده است و در همه فعل و انفعالات درونی آن، نقش بسزایی دارد.

برای نمونه، بدن انسان به اسفنجی می ماند که آب، آن را فراگرفته است که میزان این آب در یک انسان بالغ، 58 تا 68 درصد بدن اوست که اگر به میزان 10 درصد از آن کاسته شود، پیامدهای ناگواری برای او خواهد داشت و اگر به 20 درصد برسد، ممکن است موجب مرگ وی شود. [۱۰].

آب است که باعث شادابی و طراوت همه چیز، از پوست انسان گرفته تا برگ درختان، لطافت هوا و لذت میوه ها و... میشود. افزون بر اینها، امروزه آب در بخش های گوناگون اقتصادی، کشاورزی، تجارت و حمل و نقل، نقش اساسی ایفا می کند.

طهارت آب

در آموزه های اسلامی، افزون بر بیان نقش حیاتی آب برای موجودات زنده، از آن با عنوان «طهور» یاد شده است.

خداوند (ج) می فرماید: { وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا } . [۱]. ما آب پاک و پاک کننده را از آسمان فرو فرستادیم.

در روایات نیز همین تعبیر «طهور» آمده است: «فالماء طهورٌ لكلِّ شيءٍ» آب پاک کننده همه چیز است. [۱۳].

«طهور» به فتح طاء، صیغه مبالغه «ظاهر» است و مقصود از آن، هر چیزی است که پاک و پاک کننده است. مفسران در تشریح طهور گفته اند: «طهور، یعنی بسیار پاکیزه که خودبه خود پاک است و غیر خود را پاکیزه می کند، چرک را از جسم می شوید و پلیدی های روحی را از روان می زاید» . [۱۱].

بنابراین، آب نه تنها جسم ظاهری را شست و شو می دهد، بلکه حالتی روحی و روانی در انسان ایجاد می کند و به او تقدس می بخشد.

و زمینه ساز راه یافتن به حریم مقدسات دینی می شود. بدین سان، آب با وصف پاک کننده گی، چهره ای مقدس به خود می گیرد که رفتن به حضور خالق یکتا بدون آن میسر نمی شود. و آنگاه که آب یافت نشود و یا به دلیلی برای شخص مضر باشد، باید به جای آن، بر خاک پاک تیمم کرد.

مراقبت از منابع آب

آب شیرین که مایه حیات و سبب زنده گی تمام موجودات زنده است. بخش کوچکی از موجودی آب شیرین در اختیار ما است و قسمت بیشتر آن به صورت یخ در قطبین منجمد هستند. مجموعه آب دریاها و اقیانوسها که شور می باشد، به علاوه یخهای قطبین حدود 77/5 درصد از آبهای سطح کره ی زمین را شامل میشوند. حدود 22/5 درصد باقیمانده هم که بیشتر به صورت چشمه، کاریز، چاه، جویبار و برکه در اختیار بشر می باشد، روز به روز توسط مصرف کننده به نام انسان پیشرفته و صنعتی، درحال آلوده شدن است. خلاصه آن که 97 درصد آب سیاره ی زمین شور است و 3 فیصد آن شیرین و قابل استفاده می باشد. [۴].

الف: حفاظت از آب های مورد استفاده

اسلام همه آن تصرفات ناشایسته را گناه تلقی کرده، که باعث لوده گی آب میشود. با فراهم کردن بستر فرهنگی مناسب پیروان خود را از هرگونه تصرف اشتباه در این زمینه بر حذر می دارد.

در احادیث نبی کریم صلی الله علیه وسلم نیز در مورد مراقبت از منابع آب تاکید شده و از آلوده کردن آب بشدت ممانعت کردند:

۱- از فرمایشات رسول اکرم صلی الله علیه وسلم است که: « إذا استيقظ أحدكم من نومه فلا يغمس يده في الإناء حتى يغسلها ثلاثاً، فإنه لا يدري أين باتت يده » . [۱۷].

«هر گاه کسی از خواب برخاست قبل از اینکه سه بار دستهایش را نشوید دستش را در ظرف آب فرو نبرد، چرا که او نمی داند در هنگام خواب دستش کجا بوده» .

۲- پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم می فرماید: «اتَّقُوا الْمَلَاعِينَ الثَّلَاثَةَ: الْبِرَّازَ فِي الْمَوَارِدِ، وَقَارِعَةَ الطَّرِيقِ، وَالظِّلَّ» .

[۱۷]. «از سه موردی که باعث جلب لعن و نفرین برای فرد می شوند دوری کنید: ادرار در آب، و یا سر راهای عمومی، و در سایه» .

۳- و می فرمایند: «لا يبولن أحدكم في الماء الدائم» . [۱۷]. «هیچ فردی حق ندارد در آب ایستاده ادرار کند» .

{ أَهْلَ لَكُمْ صَيْدِ الْبَحْرِ وَطَعَامَهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَ لِلسَّيَّارَةِ وَ حُرْمَ عَلَيْكُمْ صَيْدِ الْبَرِّ مَا دَمْتُمْ حُرْمًا وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ } [1].

«صید دریا و مأكولات آن برای شما حلال شده است تا برای شما و مسافران بهره ای باشد، [و لی] صید بیابان (ما دام که مُحرم می باشید) بر شما حرام گردیده است. و از خدایی که نزد او محشور می شوید پروا دارید.»

قابل ذکر است که امروز بر اثر آلوده کردن رودها و دریاها سالانه میلیونها تن ماهی و سایر جانداران از بین می روند یا باعث آلوده گی شان میشوند و محیط زیست انسان ها دچار آسیب می شود. که بعد از مصرف توسط انسان امراض گوناگونی نصیب انسان میگردد.

باید استفاده از مواد شیمیایی سمی را کمتر کنیم و از این مواد با احتیاط استفاده کنیم زیرا رها شدن آنها در محیط منجر به نفوذ آنها در خاک و آلودگی آبهای زیرزمینی می شود.

در این مورد خداوند متعال(ج) در یک آیه فساد بر و بحر را عقوبت نام نهاده که سبب آن کوتاهی مردم نسبت به دستورات الهی می باشد. مثلیکه خداوند متعال(ج) فرمودند: { ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمَلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ } [1].

فساد، در خشکی و دریا به دلیل کارهایی که مردم انجام داده اند، آشکار شده است. خدا می خواهد نتیجه بعضی از اعمالشان را به آنان بچشاند، شاید (به سویی حق) بازگردند.

از این آیه چنین استفاده می شود که رفتار نادرست انسان سبب شده است خشکی و دریا به فساد کشیده شوند و این هشداري براي اوست؛ يعني اي بشر! به هوش باش و راه درست را برگزین و آن چنان پیش برو که آسیب و فسادي ایجاد نشود.

امروزه مدفوعات (مواد فاضله) انسان ها و حیوانات عامل اصلی بسیاری از بیماری های روده ای، میکروبی و انگلی مانند وبا و چندین نوع دیگر از این امراض هستند و به این خاطر است که پیامبر صلی الله علیه وسلم ، امت خود را از امر اجابت مزاج در مسیر راه ها، آب های راکد، زیر درختان میوه دار، کنار آب روان و جوی های زلال و چشمه ها، نهی کرده است مثلیکه قبلا در احادیث از آن یاد آوری کردم .

ج: اهمیت مدیریت آب در اسلام

آب از بدو پیدایش حیات، نقش اساسی در ادامه زندگی و طبیعتا در موجودیت انسان ها ایفا نموده است و نقش آن در پیدایش و رشد حیات در نظریه های علمی مورد تایید قرار گرفته است.

لازم به تذکر است که در طول تاریخ آب عامل مهمی در شکل گیری تمدن ها، روش زندگی بشر، توسعه تکنولوژی، زبان و فرهنگ بوده است و همچنین بشر را به ایجاد شاهکارهای فوق العاده مهندسی سوق داده است که از آن جمله می توان به ساخت سدهای کوچک، چاه ها و قنات ها و لوله کشی های سفالینی باقیمانده، که مصداقی از شاهکارهای مهندسی در گذشته می باشد، اشاره نمود.

[16]

آب و مدیریت منابع آب به عنوان یک اصل اساسی در زندگی بشری همواره مطرح بوده و هست به شکلی که در ادیان الهی، آب را اولین پدیده های میداند که خداوند جل جلاله خلق نموده و معتقد هستند که سایر موجودات نیز به نحوی از آب ایجاد شده اند. مثلیکه فرموده: { وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ

۴- در حدیث آمده است که: «نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم أن یبیل فی الماء جاری» [17].

«پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم از ادرار در آب روان منع فرموده اند.»

هر گونه آلودگی آب و یا معابر عمومی و راهها و پیاده روها و خیابانها و یا پارکها و گرد شگافها از نظر اسلام گناه شمرده شده است.

۵- همچنین فرموده اند: «نهی رسول الله ان یتفوط علی شفیر نهر ماء یتعذب منها أو نهر یتعذب او تحت شجره فیها ثمرتها» [17].

«رسول خدا صلی الله علیه وسلم نهی فرمودند از مدفوع نمودن در کناب نهر آب، چرا که مردم از آن رنج می برند یا در نهر آب که موجب رنجش مردم می شود یا زیر درختی که میوه دارد.»

۶- و در فرامین رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به حفاظت از آب نوشیدنی از دخول حشرات و میکروبها و گرد و خاک نظافت آن بسیار تأکید شده است، پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم فرمودند :

« أوكثوا قربکم واذکروا اسم الله » . [15] . «با نام خدا سر ظرفهایتان را ببندید.»

۷- و می فرمایند: « غطوا الإناء وأوكلوا السقاء فإن فی السنة لیلۃ ینزل فیها وباء ولا یمر باناء لیس علیه غطاء أو سقاء لیس علیه وکاء إلا نزل فیہ من ذلک الوباء » . [17] .

«سر ظرفهای غذا را ببندید، دهان ظرفهای آب را ببوشانید، چرا که در هر سال شبی است که بیماری و با در جهان منتشر می شود، و در هر ظرفی غذا یا آبی که سر آن پوشیده نباشد این وباء می افتد.»

و در بهداشت ظرفهای غذا و آب تأکید می ورزیدند:

۸- در حدیث امام بخاری آمده که پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم فرمود: « نهی عن اختناث الأستیة » «از نوشیدن آب از ظرفی که دهانه اش شکسته است ممانعت می فرمودند.» و همچنین آمد که « نهی آن یشرب من قم السقاء لأن ذلک ینتنه » . [15] . «از نوشیدن از دهانه کوزه آب منع فرمودند چرا که آن باعث فاسد شدن تمام آب می شود.»

۹- امام المنذری در کتابشان «الترغیب و الترهیب» روایتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم آورده اند که ایشان فرمودند: « من غسل سخیمته علی طریق من طرق المسلمین فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعین » . [16] .

«هر کس کثافتهایش را سر راهی از مسیرهای رفت و آمد مسلمانان بشورید، لعنت و نفرین خداوند و فرشتگان و تمامی مردم بر او بادا.»

این حجم زیاد آیات و روایات، بیانگر اهمیت این آینه آثار سبز خداوند جل جلاله در گستره حیات است.

ب: حفاظت از آب های دریایی

محیط زیست دریایی نیز در اسلام از اهمیت فراوانی برخوردار است که علاوه بر استفاده حمل و نقل دریایی و کشتیرانی، وجود برخی از آبزیان به عنوان تأمین غذای انسان و دیگر موجودات نقش مؤثری در زیست بوم دارد. چنانچه الله متعال میفرماید :

افلا یؤمنون} . [1]. «و هر چیز زنده ای را از آب پدید آوردیم ایا ایمان نمی آورند».

آب، نخستین بستر حیات برای تمام موجودات زنده است؛ چون طعم آن، طعم زندگی قلمداد شده است. مزه آب، مزه زندگی است؛ زیرا خداوند جل جلاله فرموده: «همه چیز را به وسیله آب زنده کردیم.» معنای این سخن آن است که ما حیات و زندگی همه صاحبان روح و رشد همه رشدکنندگان را از آب قرار دادیم که در این صورت، شامل انسان، حیوان و گیاهان و درختان می شود. [14].

د: صرفه جویی در مصرف آب

منابع آب محدود هستند و این فقط مختص شهر شما نیست. صرفه جویی در مصرف آب و حفظ پاکیزگی منابع آب و رودخانه ها، وظیفه همه ما است. باز نگذاشتن شیر آب، خودداری از شستشوی بیش از حد، استفاده از ابزار هایی جهت کاهش مصرف آب، مواردی هستند که موجب محافظت از منابع آبی هستند. همچنین در آب رودخانه ها، برای شستشو باید از مواد شوینده استفاده نشود.

در کنار فرهنگ سازی جهت حفاظت از آب و بهداشت آن اسلام شديدا با اسراف در آب برخورد کرده است. درین مورد خداوند جل جلاله می فرماید:

۱- { إِنَّ الْمُبْدِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيْطَانِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا } . [1].

«که مبدران و مسرفان برادران شیطانانند، و شیطان است که سخت کفران (نعمت) پروردگار خود کرد».

۲- و می فرماید: { ... وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ } . [1].

«و بخورید و بیاشامید و اسراف مکنید، که خدا مسرفان را دوست نمی دارد».

۳- به این سبب پیامبر صلی الله علیه وسلم ما را نهی فرموده که حتی در عبادت و برای وضو و غسل آب را اسراف نکنیم. در روایتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم آمده که ایشان یکی از شاگردانشان را که در مصرف آب در هنگام وضو زیاده روی می کردند سرزنش کرده، فرمودند: که حق ندارند اسراف کنند حتی اگر بر لب رودخانه باشند! در حدیث این واقعه چنین ذکر شده: پیامبر صلی الله علیه وسلم از راهی عبور می کرد که یکی از یارانش به نام سعد را دید. او مشغول وضو گرفتن بود و آب زیاد می ریخت، حضرت فرمود: چرا اسراف می کنی ای سعد؟ عرض کرد: آیا در آب وضو نیز اسراف است؟ فرمود: «نعم و ان کنت علی نهر جارٍ» . [17]. «آری هر چند در کنار نهر جاری باشی» .

آب ها را می توان با صرفه جویی و مصرف درست به فراوانی رساند و با نریختن زباله ها و هرگونه مواد آلوده کننده در آب های جاری و چشمه های زلال موجود در محیط زیست به پاکیزگی آن ها کمک کرد.

صرفه جویی و مصرف صحیح و به اندازه هم از هزینه های اضافی می کاهد، هم مصرف آب و انرژی را پایین می آورد و از تولید بیش از اندازه زباله جلوگیری می کند.

ه: مهار کردن آب

به دلیل فقدان پوشش گیاهی، آب های حاصل از بارنده گی و ذوب برف و یخچالها به جای آن که به داخل زمین نفوذ کند

و در انجا ذخیره شود، در سطح زمین جاری شده و باعث به راه افتادن سیلاب های سهمگین می گردد.

در صورت نبودن بندها در مسیر راه، سیلاب به طغیان ادامه داده و مزارع و ابادیها را زیر و رو کرده و فجایع انسانی به بار می آورد.

جهت جلوگیری از طغیان آب و به منظور حفاظت آب میتوان کارهای زیادی را انجام داد که پاره از آنها عبارتند از:

۱- ایجاد طرح های آب خیز داری در حوضه های آب خیز، مسیر رودخانه و حوضه های آبریز.

۲- ایجاد سیل بندها و بهره برداری از آب سیلابها، کنترل آبهای جاری و بهره برداری از آنها در امور زراعتی و یا هدایت آن به اعماق زمین جهت تغذیه و ذخیره سفره های زیر زمینی آب.

۳- ایجاد شبکه های آبرسانی و آبیاری غیر خاکی از طریق کانالها و لوله های سمنتی، فلزی، پلاستیکی و... و همچنین روشهای نوین آبیاری از قبیل آبیاری بارانی، قطره ای، افشانی و...

۴- آموزش و بالا بردن سطح آگاهی و احساس مسؤلیت در مردم و گسترش فرهنگ درختکاری، باغداری، سبزی کاری، گلکاری، در میان عامه مردم. [18].

با این کار میتوان از یک طرف از جاری شدن سیلابها و ویرانی آنها جلوگیری کرد و از طرف دیگر منابع زیر زمینی آب را به فراوانی برسانم .

و: الوده گی آب و پیامد آن

الوده گی آب از نظر سازمان جهانی صحت، عبارت است از وجود یا علاوه شدن هر نوع ماده از قبیل گازها، ذرات معلق، مواد کمیایی یا بیولوژیکی در آب، به مدت، شدت و حالاتی که تاثیر نا مطلوب بر سلامت موجودات زنده بگذارد و مانع استفاده ی سود مند از آن گردد. موسسه ی حفاظت محیط زیست امریکا نیز در سال 1969 م برای آلوده گی آب چنین تعریفی ارائه داد: آلوده گی آب عبارت است از افزایش مقدار هر عامل یا مواد اعم از کمیایی، فزیکایی یا بیولوژیکی که موجب تغییر خواص و نقش اساسی آب در مصارف ویژه اش گردد. [19].

با وجود اهمیتی که آب در زنده گی روزمره مردم غنی و فقیر و سایر جانداران دارد، اما بشر همواره در حال آلوده کردن محیط زنده گی و تخریب منابع طبیعی اطراف خویش است. که آلوده گی آب فقط بخش کوچک ولی مهمی از آن همه خرابکاری وسیع انسانها است. حتی برخی از انواع آلودگی های آب بسیار کشنده هستند. تا حدی که تنها به گیاهان و حیوانات بلکه به خاک و زمین نیز آسیب جدی وارد میکنند، مثل مواد کمیایی و رادیواکتیو. آلودگی آب هر سال 25 میلیون نفر را در کشورهای فقیر از بین میبرد که سه پنجم آن ها از کودکان هستند. و 50 درصد بیماریهای کودکان از آب آلوده داشته و از آن رنج می برند. حتی در شهرها یک چهارم 1/4 مردم آب آلوده را مصرف میکنند. [20].

با توسعه روز افزون شهرها و افزایش نفوس شهری و رشد و رونق صنایع،مسأله بزرگی به نام فاضلاب های شهری و صنعتی به وجود آمده است، که از مصرف آب درین مراکز ناشی میشود. ازتخلیه فاضلابهای صنعتی در رودخانهها، دریاچه ها و... گرفته تا نفوذ سموم و کودهای کمیایی در منابع آبهای زیر زمینی و... تا بارش بارانهای اسیدی ناشی از صعود گازها، و نفوذ آن به سفره های زیر زمینی، و همگی روانه

رود خانها، نهرها، برکه ها و نهایتاً آبهای آزاد شده و ضمن آلوده کردن و غیر استفاده ساختن آن جاها، شرایط را برای زندگی حشرات و حیوانات موزی و مضر خصوصاً پشهء ملاریا، موشها و حشرات فاضلابی نظیر مادر کیکها، مهیا میسازند. به طور که سالانه 250 میلیون نفر مبتلا به بیماری مالاریا شده و 500 میلیون نفر از بیماری تراخم (عفونت چشم) رنج میبرند. مرض جذام، وبا وکولرا نیز از طریق باکتریها، حشرات وموشهای داخل سیستم فاضلاب به انسانها سرایت میکنند. [مرجع قبلی].

همین آبهای آلوده بعد از سرازیر شدن در سطح زمین، به کمک دیگر عوامل آلاینده شتافته و مشترکاً باعث آلوده گی خاک نیز میگرددند. که ثمرهء آلوده گی خاک از بین رفتن قدرت و تضعیف حاصلخیزی آن می باشد، و بالاخره کیفیت و کمیت محصولات زراعتی را کاهش میدهد. در نتیجه ذخایر غذایی تقلیل یافته و باعث بیماری، بیکاری، فقر و تنگدستی بشر میگردد.

ز: عوامل آلوده گی آب

۱- نبود سیستم فاضلاب معیاری

فاضلاب یا پساب که به زبان عامیانه به بدرفت یا آب بدرفت مشهور است، پدیدههای طبیعی نبوده، محصول دست بشر و نتیجه ی زندگی اجتماعی، معیشت شهری، زنده گی ماشینی و فعالیت های صنعتی او است. که ناشی از افزایش نفوس، گسترش شهرها و پیدایش زنده گی ماشینی و شهری می باشد. آب توسط مصارف انسانی و صنعتی، آلوده میگردد که نتیجه ی نهایی این آلوده گی تولید فاضلاب ها و پسابها می باشند. اکثر قریب به اتفاق شهرهای افغانستان، فاقد سیستم فاضلاب معیاری است. اگر در بعضی از موارد ونواحی شهر ها، فاضلاب های شهری ساخته شده از لحاظ پلان های شهری، استاندارد نمی باشند. در اکثر موارد فاضلاب ها از جویچه های باز عبور کرده و منبع تولید انواع از میکروب ها و بیماریها می باشند. منشأ این گونه عوامل هم جهل شهر وندان نسبت به مضرات آنها و هم غفلت و کوتاهی مسولین مربوطه است. عدم توجه به دفع صحیح فاضلابها، سبب آلودگی بستر آب های زیر زمینی صحتی نیز می گردد. چاه های آب و بستر رود خانه ها توسط آلودگی فاضلابها متأثر و جانوران و محیط زیست انسانی از این آلودگی دچار آسیب های جدی می شوند. در اکثر موارد چاه های آب آشامیدنی، در کنار چاه های فاضلاب با کمترین استفاده از موانع نفوذ آب فاضلاب، با آب آشامیدنی، حفر می گردد. اکثر مریضی های اسهال و مسمومیت های گوارشی از این گونه آبهای آلوده و غیر صحتی ناشی میگردد. [۸].

۲- دفع غیر اصولی مواد سمی

انسانها بنا به دلایل متعدد به وسیله : تفاله کارخانجات، استفاده از سمها و حشره کشها، شستشوی ظرف و لباس، و انداختن آشغالها و کثافتهای در آنها رودخانهها در مسیر روستاها و شهرها و غیره می اندازد، بعضی از دولت ها با دفع غیراصولی زباله های سمی و اتمی ، موجب آسیب مردم سایر کشورها می گردند که نتایجی مثل جنون ، نابابوری ، فلج ، کوری و کری و خفگی انسان ها را به دنبال دارد. [۹].

۳- بارندگی و سیلاب ها

در شهرها، به هنگام بارندگی، جریان آب موجود از طریق مسیل ها، جوی ها و کانالهای مختلف به حرکت در آمده و به

فاضلاب مبدل می شوند. روان آبهای موجود همواره با خود مقداری گل و لای و مواد آلاینده را وارد مجاری فاضلاب شهرها می نمایند. بنابراین هر گونه پوسیدگی، شکستگی و خرابی در مجاری عبور روان آبها، می تواند باعث آلودگی سفره های آب زیرزمینی موجود در پایین شهرها می شود. نقاطی مرکزی شهرکابل از چند سال با چنین مشکلاتی روبرو بوده است.

۴- صنعت مالداری

صنعت مالداري نیز در آلوده گی آب نقش دارد، با وارد شدن فضولات این صنعت به رودخانه ها و سفره های آب زیرزمینی، آب از نیتروژن سیراب می شود که آلودگی آبی و شیوع انواع بیماری ها را در پی دارد. [۱۵].

نتایج و پیشنهادات

هریکي ما به عنوان یکی از ساکنین کره زمین وظیفه داریم به سهم خود از آب و سایر منابع طبیعی آن حفاظت کنیم؛ دست کم برای سلامت زندگی خودمان؛ البته انجام این رسالت چندان دشوار نیست، بهترین شیوه انجام این رسالت آموزش است. پس باید یاد بگیریم و یاد بدهیم که:

- ۱- آب رود خانها، دریاچه ها، تالاب ها و...محل مناسب برای تخلیه زباله و... نیست.
- ۲- کشور عزیزما از جمله مناطق خشک و کم آب در دنیا ست. پس در حفظ ومنابع آبی و استفاده بهینه از آن باید کوشا باشیم.
- ۳- برای آبیاری زراعت و... بهترین زمان را انتخاب کنیم ، زیرا دانستن نحوه و میزان آبیاری گیاهان مورد استفاده نیز یکی از راه های استفاده درست از منابع آب می باشد.
- ۴- خاک زراعت و باغچه هارا به وسیله کودهای آلی (مواد عضوی و...) اصلاح کنم تا آب قابل جذب برای گیاهان بیشتر شده و درضمن در مصرف آب صرفه جویی شود.
- ۵- آبی که برای شست وشوی میوه، سبزی و نظایر آن استفاده میشود، گزینه مناسبی برای آبیاری باغچه ها، گلدان ها و... است، به شرط آنکه فاقد مواد شوینده و نظایر آن باشد.
- ۶- اگر از آبیاری تحت فشار (بارانی و...) جهت فضای سبز منازل و... استفاده می کنیم، دقت کنیم که طراحی این سامانه ها به گونه باشد که حد اکثر کارایی و حد اقل اتلاف آب را در پی داشته باشد. و همیشه به یاد داشته باشیم که "آب مظهر پاکی و پاکیزگی است، آن را نا پاک نکنیم."

مراجع و منابع

۱. قرآنکریم: فرقان: ۵۴، انبیاء: ۳۰، النور: ۴۵، طه: ۵۳، فرقان: ۴۸، مائده: ۹۶، روم: ۴۱، الإسراء: ۲۷، الأعراف: ۳۱.
۲. ابن حنبل، احمدابن حنبل. المسند، (۱۳۷۵ق) . شرح وتحقیق احمدشاکر، (ج ۲، ص ۲۲۱)، دارالمعارف مصر.
- ۳- ابن ماجه، محمدبن یزیدالقرونی. (۲۰۰۹ م). سنن ابن ماجه، تحقیق ابوطاهرعلی زئی ، دارالسلام ، الرياض.
۴. امام المنذری، حافظ زکی الدین منذری، (ب،ت) . «الترغیب و الترهیب».
۵. بخاري جعفي، محمد بن اسماعيل، (۱۴۰۱ ق) . صحیح بخاري، بیروت، دارالفکر.
۶. حسینی، محمد واثق . (۱۳۹۶ ش) . اصول ومبانی حفاظت از محیط زیست، (ص: 18- 150- 19- 149- 164) انتشارات نویسا. چاپ دوم .

7. خلف تبریزی، محمدحسین، (۱۳۷۶ ش). برهان قاطع، ج 6، واژه «ماء». تهران، امیرکبیر، چاپ ششم.
8. دانش محمد اسحاق. (۱۳۹۷ ش). «مقاله» حفاظت از محیط زیست مسئولیت حکومت و شهروندان، دوشنبه ۱۵ اسد.
9. دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۷ ش). لغت نامه، (ج 1، ص 35). تهران، دانشگاه تهران، مؤسسه لغت نامه دهخدا.
10. راپینا، میشل، (۱۳۷۲ ش)، «آب»، ترجمه: صادق حداد کاوه، (ص 10 و 11). انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، چاپ اول.
11. زمخشری، محمود. (۱۴۰۷ ق)، الکشاف عن غوامض التنزیل. (ج 3، ص 284). بیروت. دار الکتب العربی.
12. طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن، (۱۴۰۷ ق)، تهذیب الاحکام، (ج 1، ص 353، ح 11، ب 15) چ چهارم، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
13. متقی هندی، حسام الدین، (۱۴۰۴ ق)، کنز العمال فی سنن و الأقوال، (ج 9، ص 372)، بیروت، مؤسسه الرساله،
14. مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۴ ق). بحار الانوار، (ج 57، ص 15). بیروت، مؤسسه الوفا.
15. مردمی سایت خبری تحلیلی و علمی آموزشی فعالان مردمی محیط زیست و حامیان حیوانات ایران در نوامبر 09، 2019 در: خانه آموزش ها ۷ روش کمتر شناخته شده برای حفظ محیط زیست.
16. مصطفوی، م. (۱۳۸۷ ش). رحمت الهی را در یابیم، مدیریت منابع آب، مقاله کنفرانسی.
17. نیسابوری، مسلم بن حجاج القشیری. (۲۰۰۰ م)، صحیح مسلم. مع ترقیم: محمدفواد عبدالباقی. دارالسلام. الرياض. الطبعة الثانية.